علمی ـ پژوهشی
فصلنامهٔ تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال نوزدهم، شمارهٔ ۷۵ «ویژهٔ پژوهش‌های حدیثی»، تابستان ۱۴۰۱، ص۱۷۱-۱۸۵

به یاد استاد فقید مرحوم دکتر احمد مهدوی دامغانی (۱۳۰۵-۱۴۰۱)

سه یادداشت

[۱] «یادی از دوست دیرین احمد مهدوی دامغانی»

محسن احتشامی نیا[۱]

بر اساس خاطرات استاد اسماعیل مدرس غروی

چکیده:

این گفتار، شامل سه یادداشت در بارهٔ مرحوم دکتر احمد مهدوی دامغانی است. دکتر محسن احتشامی نیا مطالبی از استاد اسماعیل مدرس غروی را بازگو کرده که همدورهٔ درسی دکتر مهدوی بوده و نکاتی از دورهٔ علم آموزی او در مشهد در حدود ۵۰ سال پیش را بیان می دارد. دکتر محمد رضا فخرروحانی جشن نامه ای را که در سال ۲۰۱۶ در آلمان به افتخار دکتر مهدوی منتشر شده، معرفی می کند. و حجة‌الاسلام حسن طالبیان شریف مطالبی در بارهٔ آیت‌الله شیخ محمد کاظم مهدوی دامغانی را از زبان پسرش دکتر احمد مهدوی دامغانی بیان می کند. بخشی از این مطالب به تاریخ علمی حوزه های علمیه خراسان، ادیب نیشابوری اول، ادیب نیشابوری دوم، و نیز ارتباط علمی دکتر مهدوی با آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی و مکتب معارفی خراسان می پردازد.

کلیدواژه ها: احمد مهدوی دامغانی، محمد کاظم مهدوی دامغانی، میرزا مهدی اصفهانی، مکتب معارفی خراسان، عبدالجواد ادیب نیشابوری، محمد تقی ادیب نیشابوری.

---

۱. استادیار و عضو هیات علمی قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
m.ehteshaminia@yahoo.com.

یکی از شیوه‌های پژوهش در تاریخ جهان و کشورهای دنیا تاریخ شفاهی است که به شرح و شناسایی اتفاقات، رویدادها و حوادث تاریخی براساس دیده‌ها و شنیده‌ها و عملکرد شاهدان و ناظران در ماجراهای مختلف می‌پردازد. مجموعه‌های تاریخ شفاهی در شمار منابع بررسی تاریخی برپایه روش‌شناسی کیفی درعلوم اجتماعی به شمار می‌آید که به عنوان یک منبع علمی درجه اول درتحلیل‌ها و مطالعات از آنها استفاده می‌شود. اکنون در دنیا کشورهای زیادی از این شیوه استفاده می‌کنند و برای ثبت و نگهداری اسناد شفاهی، حتی نهادهای مشخصی مسئولیت دارند و بایگانی‌های مفصلی را نیز برای این کار در نظر گرفته‌اند. این گونه مؤسسات با استفاده از مصاحبه‌های مختلف از افراد گوناگون به گردآوری یک سلسله اطلاعات کمک شایانی می‌کنند، اطلاعات مفید را نگاه می‌دارند و آنها را به نهادهای بایگانی می‌سپارند تا در زمان مناسب از آنها استفاده شود.

این شیوه در ایران نیز رواج یافته و البته بیشتر در حوزه‌های سیاسی به کار گرفته می‌شود؛ یعنی براساس رجال سیاسی که در گذشته مصدر کارهای اجرایی بوده‌اند گزارش‌هایی تهیه می‌شود که انعکاس آن را در حوزه‌های سیاسی جامعه می‌توان مشاهده و لمس کرد.[1]

در این مقاله کوتاه برآنیم که برخی از گفتنی‌های استاد معظم جناب حاج اسماعیل مدرس غروی اصفهانی فرزند برومند و دانشمند مرحوم آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی قدس الله نفسه الزکیه را گزارش کنیم. این گفتار برمبنای مصاحبه ای با ایشان است که به جهت بزرگداشت و یادکردِ دوست و هم مباحث دیرین ایشان، مرحوم دکتر احمد مهدوی دامغانی صورت گرفته است.

در ابتدا لازم است مختصری از شرح حال استاد معظم جناب آقای مدرس غروی اصفهانی را به رشته تحریر درآوریم. استاد در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی در خاندان علم و فضیلت و تقوا متولد شدند و پس از طی کردن دوران کودکی در دامان پاک مادر وارد مرحله نوجوانی و کسب علم و دانش شدند. استاد خود می‌فرمودند: «پدرم مرحوم میرزا مهدی

۱. برگرفته از سایت مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری به اختصار و تلخیص

اصفهانی توجه ویژه‌ای به آموزش من داشتند. اساتید من از شاگردان مرحوم میرزا بودند که دروس حوزوی را به من تعلیم می‌دادند». البته استاد اسماعیل غروی به جهت صغرسن موفق نشدند از معارف الهی که توسط پدرشان تدریس می‌شد، استفاده مستقیم ببرند و در تمامی موارد علوم حوزوی از تدریس مباحث معارفی از طریق شاگردان ایشان بهره‌مند شدند.

اساتید ایشان توجه خاصی به ایشان داشتند، که در شمار آنان می‌توان از این بزرگان نام برد:

۱.مرحوم آیت‌الله محمود ذاکر زاده تولایی معروف به حلبی که از مهم‌ترین اساتید اثرگذاربر استاد اسماعیل غروی بوده‌اند.

۲. مرحوم آیت‌الله میرزا هاشم قزوینی که استاد غروی از نحوه تدریس آن مرحوم بسیار تعریف و تمجید می‌کردند و از تسلط فراوان ایشان بر علوم حوزوی و معارف وحیانی یاد می‌کردند.

۳. آیت‌الله شیخ محمد کاظم دامغانی پدر استاد دکتر احمد مهدوی دامغانی.

استاد پس از رحلت پدر بزرگوارش برای ادامه تحصیل به قم مشرف شدند و در آنجا از محضر آیت‌الله بروجردی در دروس خارج فقه و اصول بهره‌مند شدند. همزمان از دروس اصول امام خمینی استفاده می‌کردند. همچنین از دروس فلسفه اسفار مرحوم علامه سید محمد حسین طباطبایی بهره می‌بردند که از این دروس تقریراتی موجود است. بعد از اتمام دروس خارج فقه و اصول به تهران عزیمت کردند و در آموزش و پرورش به پیشه تعلیم و تربیت مشغول شدند.

البته تا آخر عمر در خدمت آیت‌الله ذاکر زاده تولایی تمامی تقریرات ایشان از دروس میرزای اصفهانی را فرا گرفتند. دروسی مانند مشهدین، مناصب النبی و هناک مطالب ثلاثه را چندین مرتبه در محضر ایشان مرور کرده‌اند و آنها را با دیگر همدرسان مباحثه نموده‌اند. و خود در طول دهها سال به تربیت شاگردان در زمینۀ عقاید و معارف اشتغال داشته‌اند.

البته شایسته است که شرح حال استاد اسماعیل غروی به دقت و با ذکر جزئیات نگاشته شود، اما از باب حجاب معاصرت، به این مختصر بسنده می‌شود. ما لا یدرک کلّه لا یترک کلّه.

در خدمت ایشان سخن از استاد دکتر احمد مهدوی دامغانی به میان آمد. فرمودند:

«آقای مهدوی دامغانی حدود پنج سال از من بزرگتر بودند و در دروس حوزوی از من قدری جلوتر بودند، ولی به هر حال، ، ما با هم هم مباحثه بودیم. من در مدرسهٔ دودر مشهد درس را شروع کردم. (این مدرسه هم اکنون در برنامه توسعهٔ حرم مطهر رضوی داخل حرم افتاده است). بعدا به مدرسه نواب رفتم. من در آنجا درس می‌خواندم ولی شب‌ها به منزل بر می‌گشتم. متولی مدرسه، آیت‌الله نوغانی، از شاگردان دوره اول دروس پدرم بود. من با ایشان درس نداشتم، ولی ایشان مردی بسیار جدّی ومدیری لایق و متدین بود که مدرسه را به خوبی اداره می‌کرد. من درس ها را خیلی خوب می‌فهمیدم و توضیحاتی که می‌دادم مورد قبول دوستان و هم مباحثه ای ها قرار می‌گرفت. بعدها من و احمد آقا برخی از دروس معارف میرزای اصفهانی را نزد پدر بزرگوار ایشان (یعنی مرحوم آیت‌الله محمد کاظم دامغانی، ۱۲۷۷ - ۱۳۶۰ش) خواندیم. پدر ایشان، از شاگردان و ملازمان دورهٔ دوم دروس پدر بود و سالها با ایشان همراهی داشت. البته از ایشان علی رغم فضل و کمالات و دانش بسیار، کتاب و نوشته چاپ نشد یا من ندیده ام. مرحوم والد در حوزه علمیه مشهد، ۲۵ سال (۱۳۴۰ –۱۳۶۵ ق.) حضور داشت. در این دورهٔ ۲۵ ساله سه دوره شاگرد تربیت کردند که دوره اول تدریس ایشان زیاد طول نکشید، ولی دوره های دوم و سوم تا آخر عمر ایشان ادامه یافت و شاگردان زیادی تربیت شدند که بحمدالله بسیاری از آنان آثار قلمی مفیدی چاپ کردند و موفق به خدمات فراوانی شدن

البته عمیق ترین دوره، دوره دوم بود که در آن افرادی همچون حضرات آیات، شیخ مجتبی قزوینی و شیخ محمود تولایی حلبی و دیگران تربیت شدند.[۱] در این همین دوره بود که مرحوم حلبی تقریرات درس را به نظر مرحوم میرزا می‌رساندند و ایشان آنها را با دقت بازبینی و تصحیح می‌کردند. خوشبختانه این مکتوبات هم اکنون در آستانه حضرت رضا علیه‌السلام موجود است.

۱. برای دیدن شرح حال میرزا مهدی اصفهانی مراجعه به این آثار به خوانندگان گرامی توصیه می‌شود الف: احیاگر حوزه خراسان نشر آفاق تهران مکتب تفکیک داد ب: محمدرضا حکیمی انتشارات دلیل ما قم مقدمه کتاب نماز تالیف مرحوم میرزا مهدی اصفهانی با توضیحات استاد غروی و ترجمه اینجانب نشر آفاق تهران

البته هم من و هم مرحوم احمد آقای مهدوی دامغانی سال‌های بعد به قم رفت و شد داشتیم و دروس حوزوی را در محضر اساتیدی چون آیة الله بروجردی و امام خمینی و علامه طباطبایی درک کردیم. ایشان در برخی دروس خصوصی حوزه مانند درس علامه طباطبایی هم حضور داشت. تا اینکه ایشان به تهران مهاجرت کردند، به لحاظ شغلی محضرباز کردند و در ضمن به دروس دانشگاهی هم ادامه دادند. من هم تا دوره لیسانس در دانشکده معقول و منقول وقت (الهیات فعلی) ادامه تحصیل دادم ولی ایشان تا مقطع دکتری ادامه دادند و دکترای ادبیات گرفتند و در دانشگاه تهران مشغول به تدریس شدند. البته بعد از انقلاب شنیدم به دلایلی از ایران مهاجرت کردند و ساکن آمریکا شدند و در دانشگاه های آنجا (دانشگاه هاروارد) تدریس می‌کردند. آن سال‌هایی که من کتاب پدر یعنی اساس معارف القرآن را تصحیح و چاپ کردم، یک نسخه برای ایشان فرستادم. این کار من باعث شد که ایشان به من تلفن زدند و تشکر کردند. البته در ضمن آن خاطرات دوران طلبگی و جوانی تجدید شد که گفته آمد. البته من می‌دانستم که مرحوم احمد آقا به خاطر دلبستگی های فراوانی که هم به خاطر ارتباط با پدر خودشان و هم پدر من داشتند، به بحث های معارفی علاقه مند بودند و تا آخر عمر نیز این علاقه ها و پایبندی های به مکتب معارفی خراسان پابرجا بود. حتی شنیدم که در رساله دانشجوی دکتری که در پاریس و دانشگاه سوربن درباره مکتب معارفی خراسان نوشته شده بود و از ایشان درخواست کرده بودند که برای نظارت بر آن به فرانسه سفر کند، این دعوت را اجابت کرده و علی رغم خستگی های سفر و مشقّات آن با کمال عشق و علاقه پذیرفته بود و در جلسۀ دفاع شرکت کرده بود.[۱]

به هرحال بعد از شنیدن خبر فوت ایشان من متاثر شدم و برای ایشان از خداوند متعال، غفران و رحمت الهی و درجات متعالی آخرتی درخواست کرده و می‌کنم».

۱. گزارش این واقعه در روزنامه اطلاعات گزارش شده است و نویسنده آن رساله دکتری جناب آقای دکتر سعید جا زاری بودند رئیس دانشگاه اهل بیت هستند و دوره دکتری و فوق دکتری را در دانشگاه سورس فرانسه با درجه ممتاز به پایان رساندند برای ایشان آرزوی توفیق و موفقیت میکنیم ایشان در مصاحبه ای در مورد مرحوم استاد دکتر احمد مهدوی دامغانی گفته‌اند مرحوم ایشان سالیان متمادی رایت مکتب خردگرا ومعرفت آئین تشیع را در دانشگاه های غرب برافراشته نگاه داشتند